

«Όπως τους είδα»:
Η ελληνική μετανάστευση στον Τύπο, την ιστορία και τη λογοτεχνία
των αρχών του 20ού αιώνα στις Η.Π.Α.

Γιώργος Καλογεράς
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Περίληψη

Στις αρχές του 20ού αιώνα η μετανάστευση των Ελλήνων προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής συνδέθηκε με την επαφή των μεταναστών με τη νεωτερική εποχή την οποία χαρακτήριζαν η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η εκβιομηχάνιση των Ηνωμένων Πολιτειών. Ταυτόχρονα, η μετανάστευση σήμαινε και τη δύση θεσμών και παραδόσεων των μεταναστών που θυσιάζονταν στον βωμό του εξαμερικανισμού τους. Τα παραθέματα του κειμένου που αντλούνται από τον Τύπο της εποχής, τη λογοτεχνία αλλά και από τις κοινωνικές επιστήμες αντανακλούν αυτές τις διαδικασίες αλλά ταυτόχρονα προβάλλουν και τις αντιρρήσεις των συγγραφέων τους οι οποίοι συχνά αμφισβητούν την καταλληλότητα αυτών των Νοτιοευρωπαίων να ενσωματωθούν στην αμερικανική κοινωνία. Νεότερες μελέτες όμως δείχνουν ότι οι νέοι μετανάστες ήταν ικανοί και έτοιμοι να καταλάβουν και να αναλάβουν τις διαδικασίες ενσωμάτωσης και εξαμερικανισμού στη χώρα υποδοχής.

Το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα χαρακτηρίζεται μέσα στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και μέσα στην αμερικανική ήπειρο από μια πολύ μεγάλη μετακίνηση πληθυσμών, κυρίως από την Ευρώπη προς την άλλη μεριά του Ατλαντικού. Η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη του αμερικανικού Βορρά μετά τον εμφύλιο πόλεμο (1861-1865) και η βιομηχανική επανάσταση που ακολούθησε προκάλεσαν μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών εντός του αμερικανικού κράτους. Ιδιαίτερα μετά τον αμερικανικό εμφύλιο και κατά την περίοδο της Ανασυγκρότησης του Νότου (1865-1877), πολλοί απελευθερωμένοι Αφρικανο-Αμερικανοί των νότιων Πολιτειών μετανάστευσαν στις μεγάλες πόλεις του Βορρά προς αναζήτηση όχι μόνο πιο ανεκτικών κοινωνικών θεσμών και κοινωνιών, αλλά και περισσότερων ευκαιριών επικερδούς εργασίας που οι μεγάλες βιομηχανίες προσέφεραν. Παράλληλα, πολύ μεγάλος είναι ο αριθμός αυτών που μεταναστεύουν από το Μεξικό, τις Φιλιππίνες, την Κίνα, αλλά και τον Καναδά (κυρίως οι γαλλόφωνοι) προς τις αγροτοπαραγωγικές Πολιτείες της Καλιφόρνια, της Αριζόνα, του Νέου Μεξικού αλλά και προς τις βιομηχανικά αναπτυσσόμενες περιοχές της Νέας Αγγλίας. Οι πολιτικές και οικονομικές ανακατατάξεις στη Γηραιά Ήπειρο, όπως η μεγάλη πείνα που ξέσπασε στην Ιρλανδία λίγο πριν από τα μέσα του 19ου αιώνα μετά την καταστροφή της

παραγωγής της πατάτας, αλλά και οι αποτυχημένες ευρωπαϊκές αντιδυναστικές επαναστάσεις (1848) φέρνουν στις ακτές των Ηνωμένων Πολιτειών μεγάλους αριθμούς μεταναστών, στην πλειονότητά τους από την Ιρλανδία και την Κεντρική Ευρώπη. Ο κύριος όγκος των Ευρωπαίων μεταναστών στο τέλος του 19ου αιώνα, όμως, προέρχεται από τον ευρωπαϊκό Νότο και την Ανατολική Ευρώπη: Ιταλοί, Εβραίοι, Έλληνες, Αρμένιοι, Βαλκάνιοι κατακλύζουν τις ανατολικές ακτές της Αμερικής αναζητώντας την πραγμάτωση του αμερικανικού ονείρου. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το 80% του πληθυσμού της Νέας Υόρκης μέχρι το 1880 να έχει γεννηθεί εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής ή να είναι παιδιά μεταναστών. Το ποσοστό αυτό έφτασε το 87% στο Σικάγο, το 84% στο Ντιτρόιτ, ενώ στο Σεντ Λούις και στο Σαν Φρανσίσκο το 78%.¹ Στο κείμενο που ακολουθεί, περιγράφεται πώς η πληθυσμιακή αυτή έκρηξη καταγράφεται από τον Τύπο, τις κοινωνικές επιστήμες, αλλά και πώς αναπαριστάται στη λογοτεχνία των ίδιων των μεταναστών. Το ζητούμενο του κειμένου είναι αφενός να γίνουν ορατές κάποιες από τις διαδικασίες που βοήθησαν το πέρασμα του μετανάστη/στριας από την προβιομηχανική εποχή της πατρίδας του στις βιομηχανοποιημένες Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, και αφετέρου να επισημανθεί ο άθλος της προσαρμογής τους στις νέες συνθήκες, με δεδομένες τις προκαταλήψεις που αντιμετώπισαν.

Η μετανάστευση από τη Νότια και τη Νοτιανατολική Ευρώπη αλλά και από τη Μέση Ανατολή που ξεκίνησε γύρω στο 1880 είναι γνωστή ως η **Δεύτερη Μεγάλη Μετανάστευση**, ενώ όσοι συμμετείχαν σε αυτήν είναι γνωστοί ως οι «**νέοι μετανάστες**». Αυτοί κατευθύνθηκαν κυρίως, αλλά όχι αποκλειστικά, στις μεγάλες αμερικανικές πόλεις. Αγρότες ή ανειδίκευτοι εργάτες στην πλειονότητά τους, αναζητούσαν την ασφάλεια και την ανωνυμία των αστικών κέντρων, καθώς σκοπός τους ήταν να κερδίσουν άμεσα χρήματα και να αυτονομηθούν οικονομικά, είτε αργότερα να εγκατασταθούν σε αγροτικές περιοχές των Ηνωμένων Πολιτειών, είτε ακόμα να αποταμιεύσουν για να επιστρέψουν κάποια στιγμή στις πατρίδες τους. Το νέο κύμα μεταναστών αριθμούσε μέχρι το 1924 γύρω στα 25 εκατομμύρια άτομα, γεγονός που περιοδικά οδήγησε τους αγγλο-σαξωνικής καταγωγής Αμερικανούς σε εξάρσεις ξενοφοβίας, με κατά κύριο λόγο αντι-σημιτικό και αντι-καθολικό χαρακτήρα. Η μετανάστευση την περίοδο αυτή έγινε συνώνυμη με την αναρχία, την κοινωνική αναταραχή, και το εισαγόμενο έγκλημα. Οι προκαταλήψεις αυτές

---

¹ Howard, σελ. 33.

τεκμηριώνονται και από τον ημερήσιο Τύπο της εποχής, με παραδείγματα όπως αυτό της Emma Goldman (που την εξορίζουν), του δολοφόνου του Προέδρου McKinley (που ήταν αναρχικός Πολωνός), των βομβιστών της Wall Street (που δεν τους ανακαλύπτουν ποτέ), και των Sacco and Vanzetti (που τους εκτελούν).

Ταυτόχρονα με την κοινωνική κατακραυγή που αντιμετώπιζαν, οι μετανάστες αναγκάστηκαν να διαχωρίσουν τη θέση τους, φυλετικά τουλάχιστον, από τους Αφρικανο-Αμερικανούς και να επαναπροσδιοριστούν ως λευκοί σε μία κοινωνία που έμπρακτα αμφισβητούσε τη φυλετική τους καταγωγή και τους τοποθετούσε κάπου ανάμεσα σε λευκούς και μαύρους.² Ωστόσο, πρακτικά, αυτό τους βοήθησε να ανταγωνιστούν με επιτυχία τους Αφρικανο-Αμερικανούς και άλλες φυλετικές μειονότητες στον εργασιακό χώρο. Ιδεολογικά όμως αυτός ο φυλετικός επαναπροσδιορισμός τους προϋπέθετε τον ενστερνισμό των ρατσιστικών προκαταλήψεων της κοινωνίας μέσα στην οποία ζούσαν, όπως επισημαίνει η Toni Morrison σε σχόλιό της που αφορά την ταινία του Elia Kazan *America, America*.³

Το βιβλίο του Henry James με τίτλο *The American Scene* [*Το αμερικανικό τοπίο*] (1907) ρίχνει φως στις φοβίες των «παλαιάς κοπής» Αμερικανών, φοβίες που προκύπτουν από την παρουσία των νέων μεταναστών. Το 1904, ο Henry James επέστρεψε στη Νέα Υόρκη, είκοσι χρόνια μετά τη μόνιμη εγκατάστασή του στην Αγγλία. Η επιστροφή του τον έφερε αντιμέτωπο με τις καινούργιες συνθήκες που η μετανάστευση είχε δημιουργήσει στη μεγαλούπολη. Το πατρικό του στην πλατεία Ουάσινγκτον είχε δώσει τη θέση του σε βιοτεχνία πουκαμίσων. Στους γύρω δρόμους περιφέρονταν Ιταλοί μετανάστες που του φαίνονταν ιδιαίτερα βλοσυροί και επικίνδυνοι, καθώς και Εβραίοι από την Πολωνία, τη Ρωσία και την Ουκρανία, τους οποίους χαρακτηρίζει ως δραστήριους αλλά επιθετικούς. Παρατηρεί τις λαϊκές πολυκατοικίες Lower East Side και γράφει:

Σ' αυτά τα άντρα που οριακά ανήκουν στον πολιτισμένο κόσμο είδαμε τον όχλο να μετακινείται και να στριμώχνεται, και ο εκνευρισμός να είναι ακόμα πιο έντονος, χωρίς αμφιβολία, επειδή αυτό που η διαδικασία ίσως επέτρεπε κάποτε να προκύψει ήταν η πιθανότητα μιας κάποιας νοημοσύνης. Τέτοια στοιχεία αποτελούσαν το σπέρμα της δημιουργίας ενός κοινού, αλλά ήταν

² Roediger, σελ. 21· Anagnostou, σελ. 81· Kalogeras, "Narrating an Ethnic Group," σελ. 22.

³ Η Morrison αναφέρεται στη σκηνή έξω από το κατάστημα όπου δουλεύει ως λούστρος ο Σταύρος. Ο ιδιοκτήτης διώχνει έναν μαύρο λούστρο που θεωρεί ότι παίρνει την πελατεία του μαγαζιού του. «Αυτός ο παρείσακτος [ο μαύρος λούστρος] στον χώρο του Σταύρου είναι απαραίτητος στη σύνθεση των συμβόλων που οδηγούν στο happy ending της ταινίας: μια δουλειά, ένα ψάθινο καπέλο, ένα γοητευτικό χαμόγελο – κι ένας περιφρονημένος μαύρος. Είναι η πράξη της φυλετικής περιφρόνησης που μεταμορφώνει αυτόν τον γοητευτικό Έλληνα σε λευκό με δικαιώματα».

αδύνατον να βρεθεί κανείς ανάμεσά τους χωρίς να νιώσει πόσο πρωτόγνωρο θα ήταν το κοινό αυτό που θα προέκυπτε. Εκεί λοιπόν επικεντρώνονταν το άγχος του μορφωμένου ανθρώπου – περιεργαζόμενος τα πρόσωπα γύρω του αναζητούσε έστω μια απλή ένδειξη ευφυΐας, και τη γλωσσική παράδοση όπως την είχε γνωρίσει.⁴

Με το χαρακτηριστικά δαιδαλώδες συγγραφικό του ύφος, ο James καταθέτει στο απόσπασμα αυτό την ανησυχία του για τη διάλυση της κοινωνίας της Νέας Υόρκης όπως τη γνώριζε κάποτε και αποτυπώνει τα έντονα ρατσιστικά και ξενοφοβικά συναισθήματα τα οποία είχαν αρχίσει να δημιουργούνται και να επικρατούν την εποχή εκείνη και τα οποία φαίνεται να συμερίζεται. Προϋποθέτει ότι οι πνευματικά και πολιτισμικά υποδεέστεροι μετανάστες θέτουν σε κίνδυνο την ίδια την αγγλική γλώσσα και, συνακόλουθα, τον ίδιο τον Henry James ως συγγραφέα που εκφράζεται στη γλώσσα αυτή. Σε τέτοιου είδους ξενοφοβικά αισθήματα συμβάλλουν και αναφορές για την πτωτική πορεία των γεννήσεων των «αληθινών» Αμερικανών. Ο Τύπος επισημαίνει ότι οι τελευταίοι δεν μπορούν να αναπαραχθούν εξαιτίας των καταθλιπτικών συνθηκών που η πολιτική των «ανοικτών συνόρων» έχει δημιουργήσει στις μεγάλες πόλεις και μιλούν για «φυλετική αυτοκτονία».⁵ Αυτός ο φόβος της εξαφάνισης της αγγλο-σαξωνικής φυλής ήταν η σημαία κάτω από την οποία συντάχθηκαν όσοι πέτυχαν τελικά να περάσουν τον νόμο περί μορφωτικού επιπέδου των μεταναστών το 1917, τον πρώτο νόμο ποσόστωσης το 1921 και την πράξη «Εθνικής καταγωγής» του 1924. Όλες αυτές οι νομοθετικές πράξεις σκοπό είχαν, και πέτυχαν τελικά, να σταματήσουν τη μετανάστευση από τη Νότια και τη Νοτιοανατολική Ευρώπη για περίπου σαράντα χρόνια.

Η ελληνική μετανάστευση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής άρχισε το 1882 και έφθασε στο απόγειό της τις πρώτες δύο δεκαετίες του 20ού αιώνα. Υπολογίζεται ότι περίπου μισό εκατομύριο Έλληνες μετανάστευσαν από το μικροσκοπικό ελληνικό βασίλειο στις Ηνωμένες Πολιτείες έως και το 1924. Μετανάστες, κυρίως νέοι άνδρες, κατευθύνθηκαν πέρα από τον Μισισσιπή για να εργαστούν στα ορυχεία της Γιούτα και του Κολοράντο ή στα μεγάλα σιδηροδρομικά έργα της εποχής. Η πλειονότητά τους, όμως, εγκαταστάθηκε στις μεγαλουπόλεις, όπως η Νέα Υόρκη, το Σικάγο και το Σαν Φρανσίσκο, όπου η μηχανοποίηση της παραγωγής προϊόντων βοήθησε τους ανειδίκευτους εργάτες να επιδοθούν σε

⁴ James, σελ. 98-99. Η μετάφραση του παραθέματος από την αγγλική γλώσσα είναι του Γιώργου Καλογερά.

⁵ Howard, σελ. 86.

εργασίες που λίγα χρόνια πριν απαιτούσαν ειδικές γνώσεις και εμπειρία. Με την εφαρμογή των νέων τεχνολογιών όμως, όσοι από τους μετανάστες είχαν κάποια ειδίκευση στην πατρίδα τους με απογοήτευση ανακάλυπταν πως οι ειδικότητές τους ήταν παρωχημένες στο νέο αστικό και βιομηχανικό περιβάλλον και έπρεπε να προσαρμοστούν ανάλογα.

Τα παραθέματα από εφημερίδες, περιοδικά, ιστορικά μελετήματα αλλά και διηγήματα που ακολουθούν αναφέρονται στην επαφή του μετανάστη με τον αμερικανικό αστικό και βιομηχανικό χώρο της περιόδου αυτής. Ακόμη, περιλαμβάνουν παρατηρήσεις των ίδιων των μεταναστών καθώς και σχόλια Αμερικανών ακαδημαϊκών αλλά και Ελλήνων δημοσιογράφων που παρατηρούν τις αντιδράσεις των νεοφερμένων στις νέες συνθήκες διαβίωσης, τα οποία είναι συχνά ειρωνικά, ενίοτε συγκαταβατικά, πολλές φορές ξεκάθαρα ρατσιστικά. Αντανακλούν, όμως, όχι μόνο την αντίδραση των συγγραφέων τους στη διαδικασία αστικοποίησης των μεταναστών, αλλά και τις ταξικές και έμφυλες προκαταλήψεις τους, όσο και τα εθνοτικά και ρατσιστικά στερεότυπα που προβάλλουν μέσα από τη γραφή τους. Επιπλέον, τα παραθέματα αυτά καταγγέλλουν πολιτισμικούς θεσμούς που, κατά τη γνώμη των συγγραφέων, γίνονται εμπόδια στην ένταξη του μετανάστη στη νέα εκβιομηχανισμένη κοινωνία. Για παράδειγμα, εμπειρικά δεδομένα επισημαίνουν ότι οι περισσότεροι Έλληνες μετανάστες κατάγονταν ως επί το πλείστον από μικρά χωριά της Νότιας Ελλάδας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι άνθρωποι αυτοί δεν είχαν δει ποτέ πόλη και γι' αυτό η επαφή τους κυρίως με τη Νέα Υόρκη απαιτούσε ένα τεράστιο άλμα πίστης. Γι' αυτό και στις αφηγήσεις τους η αμερικανική μεγαλούπολη συνήθως προσλαμβάνεται ως ένα τοπίο τεχνολογικού παραμυθιού, ενίοτε τεχνολογικού εφιάλτη. Ο μετανάστης επιδιώκει όχι μόνο να κατανοήσει το νέο τοπίο, αλλά και να περιγράψει τις εμπειρίες του μέσα σε αυτό με οικείους όρους.

Συγκεκριμένα, η Θεανώ Παπάζογλου-Μάργαρη (Αβάτικα/Τροία 1906 - Σικάγο 1991) στο διήγημα «Η άλλη Ευγενία», από τη συλλογή *Το χρονικό του Χόλστεντ στρητ* (1962), παρουσιάζει την αφηγήτρια να φαντάζεται την Αμερική από την Κωνσταντινούπολη το 1922 καθώς αποχαιρετά τη φίλη της που μεταναστεύει στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής:

Στην Αμερική πήγαινε αυτή! – εκεί που τα σπίτια αγγίζουν τον ουρανό κι έχουν μέσα βρύσες με νερά κρύα, ζεστά, χλιαρά, βραστά κι όπως τα θες και δεν σκουπίζουν οι γυναίκες παρά κολλούν ένα κάτι στον τοίχο και σκουπίζεται μοναχό του το σπίτι.⁶

Η επαφή της αφηγήτριας όμως με την πραγματικότητα είναι τελείως διαφορετική:

Σε κείνη τη Νέα Υόρκη στο Ηστ Σάιτ που μέναμε, μονάχα μαυροκαπνισμένα χτίρια έβλεπε το μάτι σου, και κείνο το σκέλεθρο πάνου από το κεφάλι σου – τις σκουριασμένες ράγες της ελεβέτας, που οι γραμματιζούμενοι γρεκοί την έλεγαν εναέριο σιδηρόδρομο. Όλη η πρασινάδα κάτι γλάστρες με βασιλικά στα παράθυρα της αντικρυνής Ναπολιτάνας, και καθόμουν εκεί και κοίταγα και κοίταγα.⁷

Η διαφορά μεταξύ του μηχανολογικά παραμυθένιου κόσμου που οραματίζεται η αφηγήτρια στην Κωνσταντινούπολη και της αστικής πραγματικότητας της μετανάστριας είναι εμφανής. Το αμερικανικό τους όνειρο συγκρούεται τελικά με την αμείλικτη πραγματικότητα της βιομηχανοποιημένης χώρας υποδοχής. Και την απογοητεύει.

Με δεδομένη την αμηχανία του κοινού μετανάστη στην πλήρως εκβιομηχανισμένη νέα του πατρίδα, εκδίδονται Οδηγοί μεταναστών για να εξυπηρετήσουν τους νεοφερμένους και να τους εξοικειώσουν με το νέο τους περιβάλλον. Οι Οδηγοί περιγράφουν κυρίως το αμερικανικό καπιταλιστικό μοντέλο που κυριαρχεί, όπου μόνο η σκληρή προσωπική εργασία δικαιώνει το άτομο κοινωνικά και το βοηθάει να ανελιχθεί φυλετικά σε Αμερικανό πολίτη. Τα παρακάτω παραθέματα είναι από τον *Οδηγόν Μετανάστου εν Αμερική* (1909) των Σεραφείμ Κανούτα (Ευρυτανία 1868 - Νέα Υόρκη 1944) και Μ. Α. Σαββαΐδη. Πρωταρχικό μέλημα του Οδηγού είναι να κάνει γνωστές στον μετανάστη τις αμερικανικές απόψεις περί εργασίας και ελεύθερου χρόνου.

Ο αμερικανικός βίος και τα έθιμα διαφέρουσιν εντελώς από τον ευρωπαϊκόν βίον και τα ευρωπαϊκά έθιμα. Ο Έλλην μετανάστης ή ταξιδιώτης ας μην αναμένη να εύρη εν Νέα Υόρκη ή εν οιανδήποτε πόλει της Αμερικής καφενεία ή καφεστιατόρια, όπως τα ημέτερα ή τα ευρωπαϊκά με τραπέζια ή καθίσματα επί των πεζοδρομίων. Ας μη αναμένη να εύρη εν οιανδήποτε ώρα της ημέρας, νέους κομψευόμενους, σπουδαστές, επιστήμονες, αξιωματικούς ή υπαλλήλους παίζοντας, αναγινώσκοντας εφημερίδας, συζητούντας περί πολιτικών ή ευφυολογούντας. Ας μην αναμένη να συναντήσει εν ταις οδούς περιπατητάς ασκόπως περιφερόμενους με εστρεμμένον μύστακαν, ή

⁶ Θεανώ Παπάζογλου-Μάργαρη, «Η άλλη Ευγενία», σελ. 12.

⁷ Ο.π., σελ. 8.

επιμελημένον πάγωνα και με ράβδον και χειράκτια εις τας χείρας. Πάντα ταύτα είνε άγνωστα εις τον Αμερικάνον.⁸

Οι Κανούτας / Σαββαΐδης, έχοντας ήδη επισημάνει τις πολιτισμικές διαφορές και τις εργασιακές συνήθειες των κατοίκων της χώρας υποδοχής, συνεχίζουν περιγράφοντας τις διαφορές ανάμεσα σε καθαρά ανδρικούς τόπους στην Ελλάδα και στις Ηνωμένες Πολιτείες, όπως αυτός του κουρείου και του εστιατορίου· επιπλέον περιγράφουν και την αστική εμφάνιση των «καθαρών» Αμερικανών, καθώς ο μετανάστης δεν πρέπει μόνον να εργάζεται ως Αμερικανός αλλά και να μοιάζει με Αμερικανό αν επιθυμεί την ταξική αναβάθμιση και την κοινωνική ομογενοποίησή του:

Ο διά πρώτην φοράν επισκεπτόμενος τον Ν. Κόσμον, εάν συμβή να διέλθη έξωθεν κουρείου, θα νομίση ότι ευρίσκεται προ αιθούσης χειρουργικής. Οι ξυραφιζόμενοι δεν κάθηνται κατά το ημέτερον ή ευρωπαϊκόν σύστημα επί των καθισμάτων, αλλ' εξαπλούνται επ' αυτών οριζοντίως ως επί χειρουργικής τραπέζης. Ο πάγων είνε σπανιότατος παρά τοις Αμερικανοίς πολλοί ξυρίζουσι και τον μύστακα, άλλοι δε κόπτουσιν αυτόν βραχύ.⁹

Όμως και οι διατροφικές συνήθειες των κατοίκων της νέας χώρας γίνονται αντικείμενου θαυμασμού.

Ευθύς ως ο πελάτης καθήση παρά την τράπεζαν ή εις τον πάγκον (εις πολλά λαϊκά εστιατόρια δεν υπάρχουσι τράπεζαι, αλλ' εις μεγάλος πάγκος), ο υπηρέτης ή η υπηρέτρια τω φέρει ποτήριον ύδατος με τεμάχιον πάγου εντός. Ο πάγος προσφέρεται τόσο εν καιρώ θέρους όσο και εν καιρώ χειμώνος. Είνε [sic] αδύνατον να συλλάβη τις ιδέαν του υπό των Αμερικανών καταναλισκόμενου πάγου.¹⁰

Ο Έλληνας μετανάστης καθοδηγείται βήμα-βήμα. Ο Οδηγός εκλαμβάνει ως δεδομένη την απειρία σε αστική συμπεριφορά και στο «know-how» του υποψήφιου Αμερικανού. Αλλά και θέματα προσωπικής καθαριότητας είναι στις προτεραιότητες που ο μετανάστης πρέπει να γνωρίζει, καθώς και θέματα έμφυλης διαστρωμάτωσης και συμπεριφοράς στη νέα κοινωνία για να αποφεύγονται οι αυστηρές κατηγοροποιήσεις ανδρών - γυναικών που ισχύουν στην πατρίδα του:

Οι Αμερικάνοι αγαπώσι πολύ το λουτρόν. Άπασαι αι οικίαι και τα ξενοδοχεία, λέσχαι και άλλα καταστήματα έχουσιν αρκετόν αριθμόν λουτρών θερμών τε και ψυχρών. Εν τοις θαλασσίσις λουτροίς εκείνο, όπερ παρ' ημίν θεωρείται ως προσβολή της δημοσίας ηθικής και απαγορεύεται υπό του νόμου ή αστυνομικών διατάξεων, επιτρέπεται εν Αμερική ελευθέρως και δεν προκαλεί

⁸ Κανούτας και Σαββαΐδης, σελ. 29.

⁹ Ο.π., σελ. 34.

¹⁰ Ο.π., σελ. 30-31.

ουδεμίαν παρεξήγησιν. Άνδρες και γυναίκες, νέοι και νεανίδες λούονται και κολυμβώσιν ομού ουχί εντός σκεπασμένων λουτήρων αλλ' εν τη ανοικτή παραλία, εξερχόμενοι δε του ύδατος εξαπλώνονται ή κυλίνονται αναμίξ επί της άμμου.¹¹

Αν αυτά συμβουλευεί ο Οδηγός απευθυνόμενος στους άρρενες μετανάστες, τα αυτοβιογραφικά σχόλια μιας Ελληνίδας προσθέτουν ακόμα μία πινελιά, γυναικεία αυτήν τη φορά. Ακόμη και οι μετανάστες από μεγαλουπόλεις, όπως η Κωνσταντινούπολη, νιώθουν αμήχανοι στο καινούργιο περιβάλλον. Τα νέα πολιτισμικά δεδομένα αλλά και η πανίδα και η χλωρίδα της «Νέας Ηπείρου» τούς εκθέτουν και τους καθιστούν αντικείμενο χλεύης στα μάτια των ντόπιων. Αναπολώντας τις πρώτες της μέρες στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, η Δήμητρα Βακά-Μπράουν (Πρίγκηπος 1877 - Σικάγο 1946) θυμάται τις πρώτες της μέρες στις ΗΠΑ:

Κάθε μέρα ανακάλυπτα την άγνοιά μου. Το βράδυ στο εστιατόριο του ξενοδοχείου το τραπέζι όπου καθίσαμε ήταν στολισμένο με παράξενα λουλούδια που δεν είχα ξαναδεί. Ήταν πρασινωπά με κιτρινωπές ρίγες. Το θεώρησα πολύ ευγενικό εκ μέρους του ιδιοκτήτη να μας προσφέρει αυτά τα εξωτικά άνθη και έτσι εγώ και η φίλη μου τα καρφίτσώσαμε στα φορέματά μας.

Το γκαρσόν μάς κοίταξε με έκπληξη, αλλά όταν σηκωθήκαμε να πάμε στο σαλόνι, η εντύπωση που προκαλέσαμε ήταν μοναδική. Οι υπόλοιποι πελάτες σκουντούσαν ο ένας τον άλλον και μας κοίταζαν. Ρωτήσαμε τη Γαλλίδα υπηρέτρια που ήρθε να μας περιποιηθεί:

«Φαινόμαστε τόσο ξένες;»

«Όχι, αλήθεια...» απάντησε.

«Τότε γιατί μας χάζευαν στο εστιατόριο;»

Έπνιξε ένα γελάκι.

«Είναι το λουλούδι που φοράτε.»

«Γιατί, τί συμβαίνει;»

«Τίποτα, μόνο που δεν είναι λουλούδι αλλά λαχανικό – λέγεται σέλερυ».¹²

Το επεισόδιο με το σέλερυ/σέλινο συμβολίζει την αμηχανία της αφηγήτριας να τηρήσει μία έμφυλη κοινωνική σύμβαση της ευρωπαϊκής μέσης τάξης σε ένα ανοίκειο περιβάλλον με διαφορετικά μέσα. Το πόσο σύντομα, όμως, η μετανάστρια εξοικειώνεται με την πραγματικότητα, τα ήθη και τις συνήθειες της νέας της πατρίδας γίνεται το μέτρο της επιτυχημένης της ένταξης. Ταυτόχρονα, η επιτυχημένη ένταξη σημασιοδοτεί την απεξάρτηση της γυναίκας από τα πατριαρχικά πρότυπα της γενέτειράς της, στην περίπτωση αυτή της Ελλάδας, και προαναγγέλλει τις

¹¹ Ο.π., σελ. 41-42.

¹² Βακά-Μπράουν, σελ. 260-261.

δυνατότητες που θεωρητικά τής παρέχονται για κοινωνική και επαγγελματική εξέλιξη. Βέβαια, στην πραγματικότητα, οι επιλογές μιας Ελληνίδας μετανάστριας, όπως επισημαίνει η ανθρωπολόγος Phyllis Pease-Chock, ήταν προκαθορισμένες και περιορισμένες, πολλές φορές ανύπαρκτες.¹³ Στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής επιτυχία θεωρούνταν πάντοτε η δυνατότητα να είσαι αυτοδημιούργητος. Ωστόσο τέτοια δυνατότητα στις αρχές του αιώνα προσφερόταν μόνο στους άνδρες μετανάστες, όχι όμως και στις γυναίκες.

Παρ' όλα αυτά, προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον, όπως φαίνεται στο παρακάτω παράθεμα από ένα άλλο διήγημα της Θεανώς Παπάζογλου-Μάργαρη, η εξοικείωση της Ελληνίδας μετανάστριας με την τεχνολογία της εκβιομηχανοποιημένης Αμερικής. Συγκεκριμένα, η Μπέση/Βασιλική, ο βασικός χαρακτήρας του διηγήματος, εύκολα προσαρμόζεται σε αυτήν την εκβιομηχανισμένη πραγματικότητα, γεγονός που συμβάλλει στην εύκολη προσαρμογή της αλλά και στη σταδιακή εξέλιξή της από μετανάστρια σε επιτυχημένη επιχειρηματία:

Η Τζίμαινα το κατάλαβε πως κάποια μέρα κάποια θα γινόταν η Μπέση στην παροικία από την τρίτη μέρα που την είχε μαζί της – όσο να 'βρισκε απάρτμεντ κοντά στο μαγαζί του ο Γκως.

Του τηλεφωνούσε το μεσημέρι «έτοιμο το φαί, μην ξεχάσης ψωμί».

Την άλλη μέρα, «έτοιμη η σούπα, φέρε μαζί σου λεμόνια». Την Τρίτη κατά το μεσημέρι, κατέβηκε για το ταχυδρομείο, κι η Μπέση (Βασιλική την έλεγαν ακόμη) πάει στην κουζίνα, δοκιμάζει το φαΐ και στο τηλέφωνο! «Έτοιμη η φασολάδα, Κωσταντή, έλα να φάμε και φέρε από κείνα τα κίτρινα φρούτα που μοσκοβολούν, ακούς, Κωσταντή», μα μια γυναικεία φωνή κάτι λέει και δεν το καταλαβαίνει η Μπέση.

«Σκασμός, μωρή, να μιλήσω στον άνδρα μου», μα η γυναικεία φωνή το χαβά της και θυμώνει η Μπέση!

«Τι έπαθες και ξεφωνίζεις έτσι;» ρωτάει η Τζίμαινα που έτρεξε πάνω.

«Λέω του Κωσταντή να έρθει να φάμε, μα μια κατσικά δε μ' αφήνει και με περιγελάει».

«Τρεις μέρες στην Αμερική και ξέρεις και τηλεφωνάς», μα σαν έβαλε το ακουστικό στ' αυτή της ξεκαρδίστηκε στα γέλια.

«Δε σε περιγελάει! Είναι η οπεράτορ και ρωτάει το νούμερο ν' ανοίξει τη γραμμή» και ξεκαρδισμένη ακόμα λέει του Γκως να φέρει και μπανάνες «τα κίτρινα, τα μακρουλά φρούτα, λέει η γυναίκα σου».

«Βλέπω να σηκώνεις κείνο το χωνί να μιλάς του Κωσταντή, μα δεν κατάλαβα πως έδινες νούμερο», λέει η Μπέση κι η Τζίμαινα της εξηγεί και γράφει η Μπέση – θρη, σιζ, φάιβ, νάιν, και μπορούσε μόνο αυτή να το διαβάσει, γιατί ως την τρίτη τάξη πήγε σκολειό, μα δεν την έβγαλε.

¹³ Pease-Chock, σελ. 243.

Την άλλη μέρα το μεσημέρι με το χαρτί στο χέρι (Η Τζίμαινα δίπλα της) ανοίγει το τηλέφωνο, και σαν άκουσε τη φωνή του Γκως έκανε σαν το τρελλό χαρούμενο αγριοκάτσικο, κι η Τζίμαινα λέει μπράβο!

«Εγώ που ήρθα κι από μεγαλύτερο χωριό, ήμουν δυο χρόνια εδώ προτού μάθω να τηλεφωνώ και συ τρεις μέρες».¹⁴

Η γραφή που παντρεύει τα ελληνικά με τα μεταγραμμένα αγγλικά και η λαϊκή εκφορά του λόγου δίνουν στο ανωτέρω απόσπασμα μια αυθεντικότητα αλλά και επισημαίνουν το πέρασμα της Μπέσης/Βασιλικής από την ελληνική κουλτούρα σε αυτήν της εθνοτικής κοινότητας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, το οποίο αποτελεί το πρώτο σημάδι της επιτυχημένης της πορείας ως αυτοδημιούργητης Αμερικανίδα.

Εντούτοις, πολύ νωρίς η πορεία αυτή αμφισβητήθηκε από τους κατοίκους της χώρας υποδοχής. Η στοχοποίηση των μεταναστών ως φυλής ιδιαίτερα ανίκανης να ενταχθεί στον καινούργιο της χώρο εκφράζεται από πολύ νωρίς όχι μόνο σε εφημερίδες και περιοδικά αλλά και σε «επιστημονικές» μελέτες όπως αυτή του Henry Pratt Fairchild. Τα κείμενα που παρατίθενται προέρχονται από τη διδακτορική διατριβή του που εκπονήθηκε στο Γέιλ και κατόπιν εκδόθηκε σε βιβλίο το 1911, με τίτλο *Greek Immigration to the US/Ελληνική μετανάστευση στις ΗΠΑ*. Το βιβλίο αυτό αποτελεί και την πρώτη μελέτη στην αγγλική γλώσσα που ασχολείται με τη μετανάστευση των Ελλήνων. Τονίζονται η προσήλωσή των Ελλήνων στον ομαδικό τρόπο ζωής και η απόσταση που τους χωρίζει από τον καθωσπρεπισμό της αμερικανικής μεσαιάς αστικής τάξης:

Η ελληνική παροικία του Lowell είναι μάλλον η πιο πολυπληθής παροικία στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. [...] Όπως και στο Σικάγο, ακόμα πιο πολύ εδώ, οι συνθήκες στις οποίες είναι συνηθισμένοι οι Έλληνες αναπαράγονται με μεγάλη πιστότητα. Υπάρχουν αυτά τα περίεργα παντοπωλεία, τα ρυπαρά εστιατόρια, τα στενά γεμάτα καπνό καφεενία, γεμάτα όπως στην Ελλάδα όλες τις ώρες με σκνηρούς, μεγάλους άντρες που, αντί να εργάζονται, καπνίζουν, χαρτοπαίζουν, ενώ κάποιο μικρό παιδί παλεύει για το μεροκάματο για να τους ζήσει. Ο μεγάλος αριθμός καφεενίων είναι ξεκάθαρο σημάδι ότι οι Έλληνες μετέφεραν τα έθιμά τους ατόφια στη νέα τους πατρίδα.¹⁵

Πιο κάτω ο Fairchild σκιαγραφεί με απέχθεια τις συνθήκες που επικρατούν στα εργένικα καταλύματα των νεαρών Ελλήνων. Αλλά βέβαια δεν αναφέρεται καθόλου στον κοινωνικό αποκλεισμό και στις συνθήκες διαβίωσης που οι Έλληνες

¹⁴ Παπάζογλου-Μάργαρη, «Η Καταφυγή», σελ. 114

¹⁵ Fairchild, σελ. 134.

αναγκάζονται να βιώσουν εξαιτίας της διαστρωμάτωσης μιας κοινωνίας που τους τοποθετεί στο κατώτερο επίπεδό της:

Οι χειρότερες συνθήκες διαβίωσης παρατηρούνται ανάμεσα στους Έλληνες και τους Σύρους. Οι Έλληνες ζουν κυρίως στο κέντρο των πόλεων σε πολύ παλιά ξύλινα κτίρια.(134) [...]Οι Έλληνες υπήρξαν και είναι ακόμα συνηθισμένοι να στιβάζονται πολλοί μαζί σε στενούς χώρους και να διατηρούν ανθυγιεινές συνήθειες, κυρίως να χρησιμοποιούν τους διαδρόμους και τα υπόγειά τους ως ουρητήρια.¹⁶

Ξεκάθαρα τίθεται ως θέμα ότι η παραμονή των Ελλήνων μεταναστών ανάμεσα στους πολίτες των Ηνωμένων Πολιτειών είναι μια πολιτισμική ανωμαλία που καλύτερα να απαλειφθεί. Ο Fairchild εκφράζει αυτό που ο Etienne Balibar χαρακτηρίζει ως «μεταναστευτικό σύνδρομο» δηλαδή,

έναν ρατσισμό του οποίου το κυρίως θέμα δεν είναι η βιολογική καταγωγή αλλά η αδυναμία να υπερκεραστούν οι πολιτισμικές διαφορές, είναι ένας ρατσισμός που εκ πρώτης όψεως δεν πριμοδοτεί την ανωτερότητα ορισμένων ομάδων σε σχέση με άλλες, αλλά επικεντρώνεται «μονάχα» στη ζημία που θα προκαλέσει η κατάλυση των συνόρων και η ασυμβατότητα τρόπων ζωής και παραδόσεων.¹⁷

Ο πιο ασύμβατος πολιτισμικά χώρος για πολλούς Έλληνες και Αμερικανούς παρατηρητές είναι το καφενείο, παρ' όλο που στον χώρο αυτόν οι μετανάστες συγκεντρώνονται για να πάρουν την αλληλογραφία τους, να μάθουν νέα, να βρουν ελληνικό φαγητό και να ακούσουν τη μουσική της πατρίδας τους. Ο ανδροκρατούμενος και ομοκοινωνικός αυτός χώρος εύκολα παρεξηγείται από τους εξωτερικούς παρατηρητές. Περιγράφεται ως χώρος παραβατικότητας από τους Αμερικανούς, ως χώρος εξαθλίωσης και κοινωνικής υποκουλτούρας από τους Έλληνες δημοσιογράφους. Η Μαρία Οικονομίδου-Σαραντοπούλου, μία από τις πρώτες Ελληνίδες δημοσιογράφους στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, ταξίδεψε στις δυτικά/δυτικές Πολιτείες προκειμένου να εγγράψει συνδρομητές στην εφημερίδα *Νίκη* που εξέδιδε ο σύζυγός της στη Νέα Υόρκη. Διακείμενη αρνητικά απέναντι στη μετανάστευση που την έβλεπε ως κοινωνική πληγή για τη χώρα αποστολής, δηλαδή την Ελλάδα, περιγράφει με τα μελανότερα χρώματα τι είδε σε αυτοσχέδιο καφενείο στη Γιούτα:

¹⁶ Ο.π., σελ. 138.

¹⁷ Balibar, σελ. 21.

Παρευρέθην εις μίαν επιδρομήν πλανοδίου χορεύτριας.

Ένα ορθογώνιον ξύλινον παράπηγμα εστημένο πλησίον των καλυβών και επιπλωμένων διά καθέκλων [sic] καρεκλών και τραπεζών αορίστου χρωματισμού και εποχής πολύ μεμακρυσμένης κατείχε την θέσιν καφερείου, εντός του οποίου την ημέραν της μισθοδοσίας συγκεντρούντο οι εργάται, όπως απολαύσωσι των θεληγών της βραχύνης φωνής της επήλυδος. Εξέδρα εντός αυτού ως συνήθως δεν υπήρχεν όπως στήση επ' αυτής τον θρόνον της η επίσημος επισκέπτρια και η Κυρά Σοφία περιστοιχιζομένη κατ' ανάγκην από το Επιτελείον των λαούτων και των βιολιών ποζάριζεν επί του πατώματος του καφερείου πυρπολούσα με τα νυσταλέα μάτια της τους ευτυχείς κατά την εσπέραν εκείνην θαυμαστάς της.

Οι βραχνοί ήχοι της «Ανδριάνας» και του «Γιαρούμπι» προυκάλουν ρίγη ενθουσιασμού εις τα σώματα των δυστυχών αυτών εξορίστων, ως ηδυνάμην ν' αντιληφθώ εκ των εκφράσεων του προσώπου των και το «συνκαθιστό» και το «νησιώτικο» έδιδε διέξοδον εις τραγικές αναφωνήσεις θαυμασμού.

Γεια σου Κυρά Σοφία!
Σύρτον... λεβέντισσα!

Η Κυρά Σοφία, ο κινούμενος εκείνος όγκος, με τους εξηντλημένους εκ των καταχρήσεων και των κοπάσεων [sic] οφθαλμούς, και τας παρειάς της κοίλας από της επιφανείας των οποίων έλειπε μόνον το κλασσικόν εκείνο των Αθηναϊκών δρόμων, «Απαγορεύεται διά ροπάλου», η Κυρά Σοφία η θεά της οποίας ηδύνατο να τρέψη εις φυγήν αγέλην ελεφάντων και η φωνή της να μεταβάλη τον δρόμον πειναλέων λύκων, αυτή η Κυρά Σοφία ήτο το αντικείμενον του θαυμασμού, το κέντρον της έλξεως, η πηγή της ευτυχίας εκείνην την εσπέραν διά τα ατυχή εκείνα όντα.¹⁸

Το χωρίο αυτό περιγράφει με συμπάθεια αρχικά τις απάνθρωπες συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζονται οι μετανάστες. Ο σκοπός της αφηγήτριας είναι να απομυθοποιήσει τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής ως τη χώρα με ευκαιρίες για οικονομική και κοινωνική ανέλιξη. Το επεισόδιο με την κυρά Σοφία εντούτοις λειτουργεί διαφορετικά από ό,τι πιστεύει η αφηγήτρια. Η ίδια πιστεύει ότι καταγράφει την αποκτήνωση του μεταλλωρύχου όσο περιγράφει την παρακμιακή εμφάνιση της τραγουδίστριας του μπουλουκιού, που διασκεδάζει τους μετανάστες. Η αφηγήτρια καταδικάζει όμως τη λαϊκή «αιιδό» αγνοώντας ότι το ρεμπέτικο τραγούδι ανθούσε την εποχή αυτή (δεκαετίες 1910 μέχρι και 1940) στις Ηνωμένες Πολιτείες και γινόταν κρίκος που ένωνε όχι μόνο τους μετανάστες από διάφορες περιοχές της Ελλάδας αλλά και με τους μετανάστες από τη Μέση Ανατολή. Έχοντας εξ αρχής και προγραμματικά απορρίψει τη μετανάστευση ως «πληγή», η Σαραντοπούλου δεν βλέπει τη βαθμιαία μετάλλαξη του Ελληνα σε Ελληνο-Αμερικανό· διότι τα ορυχεία της Γιούτα και του Κολοράντο υπήρξαν για τους μετανάστες μονάχα πρόσκαιροι

¹⁸ Οικονομίδου-Σαραντοπούλου, σελ. 61-62.

σταθμοί σύντομης παραμονής τους καθ' οδόν προς την ενσωμάτωσή τους στην κοινωνία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής.

Σίγουρα ο εκσυγχρονισμός και η ένταξη των μεταναστών στην αμερικανική κοινωνία υπήρξαν περίπλοκες διαδικασίες που ούτε οι Οδηγοί μετανάστη ούτε τα ανθρωπολογικά, κοινωνιολογικά, δημοσιογραφικά ή λογοτεχνικά κείμενα της εποχής μπορούσαν να ψηλαφίσουν ικανοποιητικά. Μόνον μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, ιστορικές μελέτες επικεντρώνονται σε θέματα που αναλύουν τη νοητή απόσταση που διένυσαν οι μετανάστες, Έλληνες και άλλοι, από τις προ-βιομηχανικές τους πατρίδες στην εκβιομηχανισμένη Αμερική.¹⁹ Το ακόλουθο παράδειγμα είναι ενδεικτικό αυτής της πορείας τους.

Όπως ανέφερα προηγουμένως, πολλοί μετανάστες κατευθύνθηκαν δυτικά και δούλεψαν είτε στα ορυχεία του Κολοράντο και της Γιούτα, μεταξύ άλλων, είτε στους σιδηροδρόμους. Πολλοί από αυτούς κατάγονταν από την Κρήτη. Αξίζει να σημειώσουμε εδώ το περιστατικό με τον Αναστάσιο Σπαντιδάκη ή Λούις Τίκας, όπως αναβαπτίστηκε από τις αμερικανικές Αρχές. Το 1914 ο Τίκας/Σπαντιδάκης πρωτοστάτησε στη μεγάλη απεργία στα ορυχεία της οικογένειας Rockefeller στο Λάντλοου της Πολιτείας Κολοράντο. Η συνειδησιακή και πολιτική απόσταση που ο Τίκας διένυσε από νεαρός ταβερνιάρης στα Λούτρα Ρεθύμνου πριν από το 1908 σε μετανάστη, συνδικαλιστή και εκπρόσωπο των απεργών το 1914 είναι τεράστια, καθώς αυτό τον ώθησε στο να επαναπροσδιορίσει την ταυτότητά του εθνοτικά με το να γίνει Αμερικανός ελληνικής καταγωγής. Η ανάδυση της εθνοτικής του ταυτότητας τον έφερε κοντά στην ενσωμάτωσή του στην πολυπολιτισμική κοινότητα του Λάντλοου και τον ανέδειξε από Κρητικό παλικάρι σε Αμερικανό συνδικαλιστή ή συντονιστή των εργατικών Σωματείων στην Αμερική. Στο τέλος, η δολοφονία του από την εθνοφρουρά στις 20 Απριλίου 1914 τον αγιοποίησε ως μάρτυρα των εργατικών αγώνων των μεταναστών στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής στις αρχές του 20ού αιώνα.²⁰

Η αποκατάσταση της ιστορίας του Λούις Τίκας είναι ενδεικτική της αναθεώρησης και της κατανόησης της πορείας που ακολούθησαν πολλοί μετανάστες του Δεύτερου Μεγάλου Μεταναστευτικού ρεύματος στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η συνάντησή τους με μια εκβιομηχανισμένη και προοδευτική χώρα δεν

¹⁹ Βλ. Anagnostou· Bodnar· Christou Higham· Καλογεράς, *Εθνοτικές γεωγραφίες: κοινωνικο-πολιτισμικές ταυτίσεις μίας μετανάστευσης*· Kindinger· Roediger· Saloutos.

²⁰ Papanikolas, σελ. 246 κε.

οδήγησε ούτε στην περιθωροποίησή τους ούτε όμως και στον άκριτο εναγκαλισμό του αμερικανικού ονείρου ενός μεσοαστικού καθωσπρεπισμού. Τα άλλοτε συγκαταβατικά, άλλοτε καθαρά ρατσιστικά κείμενα που παρατέθηκαν σε αυτό το σύντομο άρθρο και που είναι σύγχρονα του Δεύτερου Μεγάλου Μεταναστευτικού ρεύματος αντανakλούν τις προειλημμένες θέσεις των συγγραφέων τους, θέσεις που πηγάζουν είτε από επίσημες πολιτικές κρατών, είτε από διαδομένες δημοφιλείς ιδεοληψίες που ο Τύπος της εποχής καλλιέργησε και στήριξε. Η αλήθεια βέβαια ήταν κάπου αλλού: στις εθνικιστικές φοβίες των Αμερικανών, στη ρατσιστική δομή της αμερικανικής κοινωνίας, στην ταξική διαστρωμάτωση την οποία είχε επιβάλει ο ρατσισμός και, φυσικά, σε ένα οικονομικό σύστημα που προαπαιτούσε όλα τα παραπάνω. Τα αντανakλαστικά επιβίωσης των μεταναστών από τη Νότια και τη Νοτιανατολική Ευρώπη τούς βοήθησαν να κατανοήσουν σύντομα αυτό το σύστημα και να αντιδράσουν ανάλογα διαμορφώνοντας συνειδήσεις, μένοντας μακριά από δομές και φορείς που τους στοχοποιούσαν.²¹

Βιβλιογραφία

Αγγλόφωνοι τίτλοι

- Anagnostou, Yiorgos. *Contours of White Ethnicity: Popular Ethnography and the Making of Usable Pasts in Greek America*. Ohio UP, 2009.
- Bodnar, John. *The Transplanted: A History of Immigrants in Urban America*. Indiana UP, 1988.
- Balibar, Etienne, and Immanuel Wallerstein. *Race, Nation, Class: Ambiguous Identities*. Verso, 1991.
- Christou, Anastasia and Russell King. “Migrants Encounter Migrants in the City: The Changing Context of ‘Home’ for Second Generation Greek-American Return Migrants.” *International Journal of Urban and Regional Research*, vol.30, no. 4, December 2006, pp.816-835.
- Fairchild, Henry Pratt. *Greek Immigration to the U. S.* Yale UP, 1911.
- Higham, John. *Send These to Me: Immigrants in Urban America*. Johns Hopkins, 1984.
- Howard, June. *Form and History in American Literary Naturalism*. U of North Carolina P, 1985.
- Kalogeras, Yiorgos. “Narrating an Ethnic Group.” *Journal of the Hellenic Diaspora*, vol. 18, no. 2, 1992, pp.13-34.
- Kindinger, Evangelia. *Homebound: Diaspora Spaces and Selves in Greek American Return Narratives*. Heidelberg, 2014.
- James, Henry. *The American Scene*. St Martins, 1987.
- Morrison, Toni. “On the Backs of Blacks.” *Time*, 2 Dec. 1993, www.time.com/time/magazine/article/0,9171,979736-1,00.html. Accessed 24 October 2008.

²¹ Όλες οι μεταφράσεις των πρωτογενών πηγών από τα αγγλικά είναι του Γιώργου Καλογερά.

- Pease-Chock, Phyllis. "The Self-Made Woman: Gender and the Success Story in Greek-American Family Histories." *Naturalizing Power: Essays in Feminist Cultural Analysis*, edited by Carol Delaney and Sylvia Yanagisako, Routledge, 1995, pp. 239-256.
- Roediger, David R. *Working Toward Whiteness; How America's Immigrants Became White: The Strange Journey from Ellis Island to the Suburbs*. Basic, 2005.
- Saloutos, Theodore. *The Greeks in the United States*. Harvard UP, 1964.
- Vaka Brown, Demetra. *A Child of the Orient*. Houghton and Mifflin, 1914.

Ελληνικοί τίτλοι

- Καλογεράς, Γιώργος, *Εθνοτικές γεωγραφίες: κοινωνικο-πολιτισμικές ταυτίσεις μίας μετανάστευσης*, Κατάρτι, Αθήνα 2007.
- Κανούτας, Σεραφείμ και Μ. Α. Σαββαΐδης, *Οδηγός μετανάστου εν Αμερική*, Αφοί Χέλμη, Νέα Υόρκη 1909.
- Οικονομίδου-Σαραντοπούλου, Μαρία, *Οι Έλληνες της Αμερικής όπως τους είδα*, Δίβρης, Νέα Υόρκη 1916.
- Παπάζογλου-Μάργαρη, Θεανώ, «Η άλλη Ευγενία», *Στο Χρονικό του Χωλστεντ Στρητ: Ελληνοαμερικανικά διηγήματα*, Εθνικός Κηρυξ, Νέα Υόρκη 1988 (αρχική έκδοση 1962), σελ. 7-20.
- . «Καταφυγή», *Ένα δάκρυ για τον μπάρμπα-Τζίμη*, Δίφρος, Αθήνα 1958, σελ.109-122.
- Papanikolas, Zeese, *Αμοιρολόγητος: Ο Λούις Τίκας και η σφαγή στο Λάντλοου*, μτφρ. Πελαγία Μαρκέτου, Κατάρτι, Αθήνα 2002.